

Interdisciplinary Journal of Humanities Studies

Received: 5 May 2026

Revised: 20 May 2026

Original Article

Accepted: 14 August 2026

เสียงที่ไม่ถูกนับ: ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง ความทรงจำ และการต่อต้านของพลเรือนในสังคม

เมียนมาร่วมสมัย

The Unheard Voices: Structural Violence, Memory, and Civilian Resistance in

Contemporary Myanmar Society

นายพิทักษ์ พันธุ์ใจดี¹

Mr. Pitug Punjaidee

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาสังคมเมียนมาร่วมสมัยผ่านกรอบมนุษยศาสตร์การเมือง โดยเน้นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความรุนแรงเชิงโครงสร้าง ความทรงจำ และการต่อต้านของพลเรือนภายใต้ระบอบรัฐทหาร แนวคิดหลักของบทความคือการทำความเข้าใจ “เสียงที่ไม่ถูกนับ” ซึ่งหมายถึงเสียงของพลเรือนที่ถูกทำให้ไร้ความหมายในระบบการเมือง กฎหมาย และความทรงจำสาธารณะ แม้เสียงเหล่านี้จะถูกกดทับหรือทำให้เงียบ แต่กลับดำรงอยู่และก่อรูปเป็นการเมืองจากล่างขึ้นบนในรูปแบบที่หลากหลาย บทความเสนอว่า ความรุนแรงในเมียนมาไม่ได้ปรากฏเฉพาะในเหตุการณ์การปราบปรามหรือการใช้กำลังโดยตรง หากแต่ฝังตัวอยู่ในโครงสร้างรัฐผ่านกฎหมาย สถาบัน และวัฒนธรรมการเมืองที่ทำให้ความรุนแรงกลายเป็นเรื่องปกติ กระบวนการดังกล่าวส่งผลให้ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของพลเรือนถูกบั่นทอนอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการพรากสิทธิในการมีเสียงและการกำหนดความหมายต่อประสบการณ์ของตนเอง อีกด้านหนึ่ง บทความชี้ให้เห็นว่าความทรงจำของความรุนแรง ทั้งจากเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์การเมืองเมียนมาและจากประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน ที่ได้กลายเป็นสนามการเมืองที่สำคัญ ความพยายามของรัฐในการลบหรือบิดเบือนความทรงจำ ถูกท้าทายด้วยความทรงจำของชุมชนที่ถ่ายทอดผ่านการเล่าเรื่อง ศิลปะ สื่อทางเลือก และเครือข่ายพลเรือน ความทรงจำเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นการต่อต้านเชิงศีลธรรมที่ปฏิเสธการทำให้ความยุติธรรมกลายเป็นเรื่องเงียบงัน บทความเสนอให้มองการต่อต้านของพลเรือนในเมียนมาไม่ใช่เพียงในฐานะการเผชิญหน้ากับรัฐ แต่ในฐานะกระบวนการสร้างความหมาย พลเรือนไม่ได้เป็นเพียงเหยื่อของโครงสร้างความรุนแรง หากแต่เป็นตัวแทนทางสังคมที่ต่อรอง ท้าทาย และจินตนาการถึงความเป็นไปได้ทางการเมืองรูปแบบอื่น เมียนมาเป็นกรณีศึกษาสำคัญที่สะท้อนบทเรียนของมนุษยศาสตร์การเมืองร่วมสมัยเกี่ยวกับอำนาจ ความรุนแรง และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

¹ นักวิชาการอิสระ ; independent Scholar, สมาคมส่งเสริมสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม, Thailand

Corresponding author, e-mail: pitugjaidee@gmail.com

คำสำคัญ: ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง, ความทรงจำ, การต่อต้านจากล่างขึ้นบน, เมียนมา, มนุษยศาสตร์การเมือง

Abstract

This article examines contemporary Myanmar through the lens of political humanities, focusing on the interconnections between structural violence, memory, and civilian resistance under military rule. It introduces the concept of “voices that are not counted,” referring to civilian voices that are systematically marginalized within political institutions, legal frameworks, and official public memory. Although these voices are silenced or rendered invisible by the state, they persist and re-emerge as forms of bottom-up political engagement. The article argues that violence in Myanmar should not be understood solely as direct physical repression, but as a form of structural violence embedded in state institutions, laws, and political culture. Such normalization of violence continuously undermines human dignity by depriving civilians of voice, agency, and the ability to define the meaning of their own lived experiences. At the same time, the article highlights memory as a crucial political terrain. State efforts to erase or control memories of past violence are challenged by community-based memories articulated through storytelling, art, alternative media, and civilian networks. These memories function as a form of moral resistance, preventing injustice from being silenced or forgotten. Furthermore, the article reframes civilian resistance in Myanmar not merely as confrontation with state power, but as a process of meaning-making. Civilians are not passive victims of structural violence; rather, they act as social agents who negotiate, resist, and reimagine political possibilities through everyday practices. By foregrounding civilian voices and memories, this study positions Myanmar as a critical case for understanding contemporary political humanities, particularly debates on power, violence, memory, and human dignity.

Keywords: structural violence, memory, bottom-up resistance, Myanmar, political humanitie

1. บทนำ

เมียนมาถูกกล่าวถึงในงานวิชาการและรายงานระหว่างประเทศมาอย่างยาวนานในฐานะรัฐที่ความรุนแรงไม่ใช่เพียงเหตุการณ์เฉพาะหน้า หากแต่เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างทางการเมือง สังคม และกฎหมายที่ฝังรากลึกอยู่ในกระบวนการสร้างรัฐสมัยใหม่ ความรุนแรงดังกล่าวไม่ได้ปรากฏเฉพาะในรูปของการใช้กำลังทางทหารหรือ

การปราบปรามการชุมนุมเท่านั้น หากยังดำรงอยู่ในรูปแบบของความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (Structural violence) ที่ทำให้ประชาชนจำนวนมากถูกตัดโอกาส ถูกทำให้เปราะบาง และถูกทำให้ “มองไม่เห็น” ในระบบอำนาจของรัฐ (Galtung, 1969; Callahan, 2003) การรัฐประหารในปี 2021 จึงมิใช่จุดเริ่มต้นของความรุนแรง หากแต่เป็นการเปิดเปลือยโครงสร้างเดิมที่ดำรงอยู่แล้วให้ปรากฏอย่างชัดเจนและเข้มข้นยิ่งขึ้น

ในบริบทนี้เมียนมาสามารถถูกมองว่าเป็นรัฐที่ความรุนแรงได้กลายเป็น “โครงสร้างปกติ” กล่าวคือความรุนแรงมิได้เป็นเพียงการกระทำที่ผิดปกติของรัฐ หากแต่เป็นกลไกพื้นฐานในการรักษาอำนาจ ความชอบธรรม และการจัดระเบียบสังคม กองทัพเมียนมา(Tatmadaw)ไม่ได้ทำหน้าที่เป็นเพียงสถาบันด้านความมั่นคง แต่เป็นแกนกลางของการสร้างรัฐและนิยามความเป็นชาติ ซึ่งส่งผลให้ความรุนแรงต่อพลเรือนโดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์และผู้เห็นต่างทางการเมืองถูกทำให้เป็นสิ่งที่ยอมรับได้ในเชิงอุดมการณ์และกฎหมาย (Smith, 1999; Walton, 2016) ความรุนแรงในลักษณะนี้จึงไม่เพียงคร่าชีวิตหรือเสรีภาพ หากยังบั่นทอนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และความสามารถของพลเรือนในการเป็น “ผู้มีเสียง” ในสังคมการเมือง

ผลที่ตามมาคือ การทำให้เสียงของพลเรือน “ไม่ถูกนับ” (Unaccounted voices) เกิดขึ้นในหลายระดับ ทั้งในทางการเมืองที่มีการมีส่วนร่วมถูกจำกัดหรือถูกทำให้ไร้ความหมาย ในทางกฎหมายที่ระบบยุติธรรมทำหน้าที่รองรับอำนาจรัฐมากกว่าคุ้มครองสิทธิและในระดับความทรงจำสาธารณะที่รัฐพยายามลบ เลี่ยง หรือบิดเบือนเหตุการณ์ความรุนแรงในอดีต (Fink, 2009; Cheesman, 2017) ความเงียบจึงไม่ใช่เพียงการขาดเสียง หากเป็นผลผลิตของอำนาจที่บีบบังคับให้การพูด การจดจำ และการเล่าเรื่องกลายเป็นสิ่งเสี่ยงอันตราย พลเรือนจำนวนมากจึงดำรงอยู่ในสภาวะ “เงียบเพื่อยู่อรอด” (Living silence) ขณะเดียวกันก็พัฒนารูปแบบการสื่อสารและการต่อต้านในแบบที่ไม่ปรากฏชัดในพื้นที่สาธารณะกระแสหลัก

แม้ว่างานศึกษาว่าด้วยเมียนมาจะมีจำนวนมากและครอบคลุมประเด็นด้านการเมือง ความมั่นคง และความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ อย่างไรก็ตามงานจำนวนไม่น้อยยังคงให้ความสำคัญกับรัฐ กองทัพ หรือชนชั้นนำทางการเมืองเป็นศูนย์กลาง ส่งผลให้ประสบการณ์ การรับรู้ และการกระทำของพลเรือนถูกทำให้เป็นเพียง “พื้นหลัง” ของเหตุการณ์ (Callahan, 2003; South, 2021) ช่องว่างสำคัญของงานวิจัยจึงอยู่ที่การขาดการรับฟัง “เสียงพลเรือน” ในฐานะตัวแสดงทางสังคมที่มีความสามารถในการตีความ จดจำ และต่อต้านอำนาจ แม้จะอยู่ภายใต้เงื่อนไขความรุนแรงและการควบคุมอย่างเข้มข้นก็ตาม

บทความนี้จึงตั้งคำถามสองประการ ได้แก่ (1) ความรุนแรงเชิงโครงสร้างในสังคมเมียนมาดำรงอยู่ผ่านกลไกใด ทั้งในเชิงสถาบัน วาทกรรม และความทรงจำ และ (2) พลเรือนจดจำ เล่าเรื่อง และต่อต้านความรุนแรงเหล่านั้นอย่างไรในชีวิตประจำวันและพื้นที่ทางสังคมที่จำกัด คำถามเหล่านี้มุ่งขยับจุดสนใจจาก “รัฐในฐานะผู้กระทำ” ไปสู่ “พลเรือนในฐานะผู้มีประสบการณ์และความหมาย” เพื่อทำความเข้าใจการเมืองของความรุนแรงจากล่างขึ้นบน วัตถุประสงค์ของการศึกษานี้คือ (1) วิเคราะห์ความรุนแรงเชิงโครงสร้างในเมียนมาในฐานะส่วนหนึ่งของการสร้างและธำรงอำนาจรัฐ (2) สำรวจบทบาทของความทรงจำและการเล่าเรื่องของพลเรือนในบริบทความ

รุนแรง และ (3) ซึ่งให้เห็นรูปแบบการต่อต้านที่ไม่จำกัดอยู่เพียงการใช้กำลังหรือการเคลื่อนไหวเปิดเผย แต่รวมถึง การต่อต้านเชิงสัญลักษณ์และการดำรงชีวิตประจำวันภายใต้การกดทับ ขอบเขตการศึกษามุ่งเน้นช่วงร่วมสมัย โดย ให้ความสำคัญกับเหตุการณ์และพลวัตหลังรัฐประหารปี 2021 ควบคู่กับการเชื่อมโยงกับประสบการณ์ความรุนแรง ในอดีตเพื่ออธิบายความต่อเนื่องเชิงโครงสร้าง

2. กรอบแนวคิดหลัก

2.1 ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง

แนวคิดเรื่อง “ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง” ได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบโดยโยฮัน กัลป์ตุง (Johan Galtung) ซึ่งเสนอว่าความรุนแรงมิได้จำกัดอยู่เพียงการทำร้ายทางกายภาพหรือการใช้กำลังโดยตรง หากยังรวมถึง โครงสร้างทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจที่ทำให้มนุษย์ไม่สามารถเข้าถึงศักยภาพหรือคุณภาพชีวิตที่ควรจะมีได้ อย่างเท่าเทียม (Galtung, 1969) ความรุนแรงในลักษณะนี้จึงมักไม่ปรากฏในรูปของ “ผู้กระทำ-ผู้ถูกกระทำ” ที่ ชัดเจน หากแต่แฝงอยู่ในระบบ กฎเกณฑ์ และความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ถูกทำให้ดูเป็นปกติ

ลักษณะสำคัญของความรุนแรงเชิงโครงสร้างคือการทำให้ความทุกข์ยาก ความสูญเสีย และความ อยุติธรรมกลายเป็นสิ่ง “มองไม่เห็น” ผ่านกฎหมาย สถาบัน และวัฒนธรรมการเมือง ระบบกฎหมายอาจทำหน้าที่ รับรองความไม่เสมอภาคในนามของความมั่นคงหรือระเบียบสังคม ขณะที่สถาบันของรัฐผลิตวาทกรรมที่ทำให้การ กดทับถูกอธิบายว่าเป็นสิ่งจำเป็นหรือหลีกเลี่ยงไม่ได้ (Cheesman, 2017) ในระดับวัฒนธรรมการเมือง ความ รุนแรงเชิงโครงสร้างยังถูกทำให้เป็นเรื่องสามัญผ่านการทำซ้ำของภาษา สื่อ และพิธีกรรมของรัฐ ซึ่งลดทอน ความรู้สึกผิดและความรับผิดชอบของผู้มีอำนาจ

เมื่อประยุกต์แนวคิดนี้กับบริบทเมียนมา ความรุนแรงเชิงโครงสร้างช่วยอธิบายได้ว่าทำไมความรุนแรงของ รัฐจึงดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องยาวนานโดยไม่ถูกตั้งคำถามอย่างจริงจัง กองทัพเมียนมาไม่ได้เป็นเพียงผู้ใช้ความรุนแรง แต่เป็นสถาบันที่ฝังตัวอยู่ในโครงสร้างรัฐ เศรษฐกิจ และอุดมการณ์ชาติ ทำให้การกดทับพลเรือนและชนกลุ่มน้อย ถูกทำให้ชอบธรรมในเชิงสถาบัน (Callahan, 2003; Smith, 1999) ความรุนแรงในกรณีนี้จึงมิใช่ความผิดปกติ หาก เป็นผลผลิตของโครงสร้างอำนาจที่ออกแบบมาเพื่อรักษาความไม่เสมอภาคอย่างเป็นระบบ

2.2 ความทรงจำ ความเจ็บ และการเล่าเรื่อง

แนวคิดเรื่องความทรงจำร่วม (Collective memory) ซึ่งเห็นว่าความทรงจำมิได้เป็นเพียงเรื่องส่วนบุคคล หากแต่ถูกสร้าง ต่อร่อง และควบคุมในระดับสังคมผ่านสถาบัน ภาษา และอำนาจ (Halbwachs, 1992) ในสังคมที่ เผชิญความรุนแรงอย่างยืดยาว ความทรงจำจึงกลายเป็นสนามการเมืองที่รัฐพยายามกำหนดว่าเหตุการณ์ใดควรถูก จดจำ เหตุการณ์ใดควรถูกลืมและควรถูกเล่าในกรอบใด การควบคุมความทรงจำเช่นนี้มีผลโดยตรงต่อการรับรู้ ความยุติธรรมและความชอบธรรมของอำนาจรัฐ

ในกรณีเมียนมา แนวคิดเรื่อง “การเมืองของความเงียบ” หรือ Living silence ช่วยอธิบายสถานะที่พลเรือนจำนวนมากเลือกนิ่งเงียบ ไม่ใช่เพราะขาดความทรงจำหรือความรู้สึกต่อต้าน แต่เพราะการพูด การเล่า หรือ การจดจำอย่างเปิดเผยมีต้นทุนสูงเกินไปในบริบทของการปราบปราม (Fink, 2009) ความเงียบในที่นี้จึงไม่ใช่การไม่มีเสียง หากเป็นยุทธศาสตร์การอยู่รอดภายใต้โครงสร้างความกลัว ความเงียบดังกล่าวยังสะท้อนความรุนแรงเชิงโครงสร้างที่ทำให้การแสดงออกกลายเป็นสิ่งผิดปกติ

อย่างไรก็ตามความเงียบมิได้หมายถึงการยอมจำนนโดยสิ้นเชิง งานศึกษาหลายชิ้นชี้ให้เห็นว่าพลเรือนเมียนมายังคงสร้างพื้นที่ของการเล่าเรื่องจากล่างขึ้นบน ผ่านความทรงจำส่วนตัว เรื่องเล่าในครอบครัว ศิลปะ สื่อทางเลือก และสารคดี (Walton, 2016; Lindquist, 2017) การเล่าเรื่องเหล่านี้ทำหน้าที่ท้าทายความทรงจำแบบทางการของรัฐ และเปิดพื้นที่ให้เสียงที่ถูกทำให้เงียบสามารถดำรงอยู่ แม้จะอยู่นอกขอบเขตของการเมืองกระแสหลัก

2.3 การต่อต้านในชีวิตประจำวันและการต่อต้านเชิงสัญลักษณ์

เจมส์ ซี. สก็อตต์ (James C. Scott) เสนอแนวคิดเรื่องการต่อต้านในชีวิตประจำวัน (Everyday resistance) เพื่ออธิบายการต่อต้านของกลุ่มที่ไร้อำนาจ ซึ่งมีได้ปรากฏในรูปของการลุกฮือหรือการปะทะโดยตรง หากแฝงอยู่ในพฤติกรรมเล็กๆ น้อยๆ ในชีวิตประจำวัน เช่น การหลีกเลี่ยง การไม่ร่วมมือ การบิดเบือนภาษา หรือ การปฏิเสธเชิงสัญลักษณ์ (Scott, 1985) แนวคิดนี้ช่วยขยายความเข้าใจเรื่องการเมืองออกไปจากพื้นที่สาธารณะอย่างเป็นทางการ สู่ชีวิตประจำวันของผู้คนที่ดูเหมือนไม่มีพลังต่อรอง

การต่อต้านที่ไม่ใช่อาวุธ เช่น ภาษา วัฒนธรรม ศิลปะ และสัญลักษณ์ มีบทบาทสำคัญในบริบทที่ใช้กำลังหรือการประท้วงเปิดเผยถูกลงโทษอย่างรุนแรง การเลือกใช้อ้อยคำ การล้อเลียนอำนาจ การผลิตงานศิลปะใต้ดิน หรือแม้แต่การปฏิเสธเข้าร่วมกิจกรรมของรัฐ ล้วนเป็นรูปแบบการต่อต้านที่ไม่เผชิญหน้าโดยตรง แต่บ่อนเซาะความชอบธรรมของอำนาจในระยะยาว (Scott, 1985; McCarthy, 2019)

สำหรับกรณีเมียนมา งานศึกษาร่วมสมัยชี้ให้เห็นว่าการต่อต้านของพลเรือนหลังรัฐประหารปี 2021 มิได้จำกัดอยู่เพียงการประท้วงบนท้องถนน หากยังรวมถึงการไม่ให้ความร่วมมือกับรัฐ การสร้างเครือข่ายช่วยเหลือกันเอง และการใช้ศิลปะและสื่อดิจิทัลเป็นพื้นที่ทางการเมืองทางเลือก (Vrieze, 2024; South, 2021) รูปแบบการต่อต้านเหล่านี้สะท้อนว่าพลเรือนไม่ได้เป็นเพียงเหยื่อของความรุนแรงเชิงโครงสร้าง หากแต่เป็นผู้กระทำการทางสังคมที่ใช้ความคิดสร้างสรรค์และความทรงจำเป็นเครื่องมือในการท้าทายอำนาจที่กดทับพวกเขา

3. โครงสร้างของความรุนแรงในรัฐเมียนมาร่วมสมัย

ความรุนแรงในเมียนมาร่วมสมัยไม่อาจอธิบายได้อย่างเพียงพอในฐานะ “เหตุการณ์” หรือ “การปะทะกัน” ระหว่างรัฐกับประชาชน หากแต่ควรถูกทำความเข้าใจในฐานะ โครงสร้าง (Structure) ที่ฝังรากลึกอยู่ในระบบอำนาจของรัฐ การเมือง กฎหมาย และวัฒนธรรมทางทหาร โครงสร้างดังกล่าวทำหน้าที่ผลิต ทำให้ความรุนแรงเป็น

เรื่องปกติ และทำให้ความรุนแรงดำรงอยู่ได้อย่างต่อเนื่องโดยไม่จำเป็นต้องปรากฏในรูปของการใช้กำลังโดยตรงเสมอไป การวิเคราะห์ความรุนแรงเชิงโครงสร้างในเมียนมาจึงต้องพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างกองทัพ กฎหมาย กลไกความกลัว และการกีดกันพลเรือนออกจากความเป็น “ตัวแสดงทางการเมือง” อย่างเป็นระบบ

3.1 กองทัพ กฎหมาย และการทำให้ความรุนแรงเป็นเรื่องชอบธรรม

กองทัพเมียนมา(Tatmadaw) มิได้เป็นเพียงสถาบันทางทหาร หากแต่เป็นแกนกลางของรัฐสมัยใหม่ที่ผสานอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ และกฎหมายเข้าไว้ด้วยกัน ความรุนแรงที่กองทัพใช้ต่อพลเรือนจึงไม่ได้อยู่ในสภาพ “นอกกฎหมาย” หากแต่ถูกทำให้ชอบธรรมผ่านกรอบกฎหมาย ความมั่นคง และวาทกรรมการปกป้องชาติ ความเป็นเอกภาพ และอธิปไตยของรัฐ กฎหมายความมั่นคง การประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน และบทบัญญัติที่เปิดช่องให้ทหารใช้อำนาจโดยไม่ต้องรับผิด เป็นกลไกสำคัญที่เปลี่ยนความรุนแรงให้กลายเป็น “หน้าที่” มากกว่าการละเมิด

ในบริบทนี้กฎหมายไม่ได้ทำหน้าที่คุ้มครองสิทธิของประชาชน หากแต่ทำหน้าที่เป็น เทคโนโลยีแห่งอำนาจ (Technology of power) ที่ทำให้การจับกุม คุมขัง บังคับสูญหาย และการใช้กำลังร้ายแรงต่อพลเรือนถูกอธิบายว่าเป็นสิ่งจำเป็นต่อความสงบเรียบร้อยของรัฐ โครงสร้างทางกฎหมายเช่นนี้ทำให้เส้นแบ่งระหว่าง “การบังคับใช้กฎหมาย” กับ “ความรุนแรงของรัฐ” เลือนหายไป และส่งผลให้การต่อต้านของประชาชนถูกทำให้กลายเป็นอาชญากรรมโดยอัตโนมัติ

3.2 ระบบความกลัว การควบคุม และการทำให้พลเรือน “ไร้ตัวตน”

นอกจากความรุนแรงเชิงกายภาพแล้ว รัฐเมียนมายังอาศัยระบบความกลัวเป็นกลไกสำคัญในการควบคุมสังคม ความกลัวไม่ได้เกิดจากเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง หากแต่ถูกผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่องผ่านการเฝ้าระวัง การคุกคาม การลงโทษที่คาดเดาไม่ได้ และความไม่แน่นอนของกฎหมาย ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดหลังรัฐประหารปี 2021 คือ การจับกุมผู้ชุมนุม นักกิจกรรม นักข่าว บุคลากรทางการแพทย์ ครู และข้าราชการที่เข้าร่วมขบวนการอารยะขัดขืน โดยหลายกรณีถูกกล่าวหาด้วยข้อหาด้านความมั่นคง การปลุกปั่น หรือการสนับสนุนการก่อการร้าย ทั้งที่การกระทำจำนวนมากเป็นเพียงการแสดงออกทางการเมืองหรือการปฏิเสธไม่ร่วมมือกับรัฐ รายงานของฮิวแมนไรท์วอตช์(Human Rights Watch)ระบุว่าหลังรัฐประหาร กองกำลังความมั่นคงของรัฐบาลทหารได้ดำเนินการปราบปรามประชาชนที่ต่อต้านการปกครองของกองทัพอย่างกว้างขวางทั้งการสังหารหมู่ การจับกุมโดยพลการ การทรมาน และการใช้ความรุนแรงทางเพศ ซึ่งหลายกรณีเข้าข่ายอาชญากรรมต่อมนุษยชาติ ขณะที่เสรีภาพในการแสดงออกและการชุมนุมถูกจำกัดอย่างรุนแรง สถานการณ์ดังกล่าวทำให้พลเรือนไม่อาจคาดการณ์ได้ว่าการโพสต์ข้อความ การเข้าร่วมชุมนุม การช่วยเหลือผู้บาดเจ็บ หรือแม้แต่การเก็บบันทึกความรุนแรงจะนำไปสู่การถูกจับกุมหรือถูกลงโทษเมื่อใด การนั่งเฉย การลบประวัติการสื่อสาร การหลีกเลี่ยงพื้นที่สาธารณะ และการถอนตัวออกจากกิจกรรมทางการเมืองจึงกลายเป็นกลไกการเอาชีวิตรอดในชีวิตประจำวัน

กระบวนการนี้นำไปสู่การทำให้พลเรือนจำนวนมากกลายเป็น “ผู้ไร้ตัวตน” (De-personalized subjects) ในทางการเมือง กล่าวคือพวกเขายังคงมีชีวิตอยู่ในฐานะประชากร แต่ถูกตัดขาดจากสถานะของความเป็นพลเมือง ความทรงจำ ความเจ็บปวด และการสูญเสียของพลเรือนถูกลดทอนให้เหลือเพียงตัวเลขหรือข่าวสั้นๆ โดยปราศจากพื้นที่ในการเล่าเรื่องของตนเอง การลบเสียงของพลเรือนเช่นนี้เป็นความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ที่ทำงานควบคู่กับความรุนแรงทางกายภาพ และช่วยทำให้โครงสร้างอำนาจดำรงอยู่ได้โดยไม่ต้องใช้กำลังตลอดเวลา

3.3 ความรุนแรงเชิงชาติพันธุ์และศาสนาในฐานะส่วนหนึ่งของโครงสร้างรัฐ

ความรุนแรงในเมียนมาไม่อาจแยกออกจากประเด็นชาติพันธุ์และศาสนา ซึ่งมีใช้เพียงความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม หากแต่เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างรัฐที่จัดลำดับคุณค่าของชีวิตมนุษย์อย่างไม่เท่าเทียม กลุ่มชาติพันธุ์ชายขอบและชนกลุ่มน้อยทางศาสนามักถูกทำให้เป็น “คนนอก” ของชาติ ถูกตั้งคำถามถึงความจงรักภักดี และถูกทำให้เป็นภัยคุกคามเชิงจินตนาการต่อความมั่นคงของรัฐ

ในกรอบนี้ความรุนแรงต่อกลุ่มชาติพันธุ์และศาสนาไม่ได้เป็นผลลัพธ์ของความเกลียดชังในระดับปัจเจกเท่านั้น แต่เป็นผลของนโยบาย การศึกษา วาทกรรมทางประวัติศาสตร์ และการบังคับใช้กฎหมายที่เลือกปฏิบัติ ความรุนแรงจึงถูกทำให้ดูเหมือนเป็นเรื่อง “หลีกเลี่ยงไม่ได้” หรือเป็นผลจากความแตกต่างทางวัฒนธรรม ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้ว ความรุนแรงดังกล่าวถูกผลิตและค้ำจุนโดยโครงสร้างรัฐอย่างเป็นระบบ โดยสรุปโครงสร้างของความรุนแรงในรัฐเมียนมาพร้อมสมัยคือการบรรจบกันของอำนาจทหาร กฎหมาย ระบบความกลัว และการจัดลำดับความเป็นมนุษย์ ความรุนแรงจึงมิได้เป็นเพียงเครื่องมือของรัฐ แต่เป็นเงื่อนไขพื้นฐานของการดำรงอยู่ของรัฐเอง การทำความเข้าใจโครงสร้างนี้เป็นขั้นตอนสำคัญในการเปิดพื้นที่ให้ “เสียงที่ไม่ถูกนับ” ของพลเรือนได้รับการมองเห็น และเป็นฐานคิดสำหรับการจินตนาการถึงอนาคตทางการเมืองที่พ้นไปจากวงจรความรุนแรงเดิม

4. ความทรงจำของความรุนแรง: ระหว่างการถูกลบและการจดจำ

ความรุนแรงในเมียนมาพร้อมสมัยไม่ได้ดำรงอยู่เพียงในรูปของการใช้กำลังโดยตรง หากแต่ยังฝังตัวอยู่ในมิติของ “ความทรงจำ” ซึ่งเป็นพื้นที่ต่อสู้ทางการเมืองที่สำคัญระหว่างรัฐกับประชาชน ความทรงจำของความรุนแรงไม่ใช่เพียงการระลึกถึงอดีต หากแต่เป็นกระบวนการทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับอำนาจ การนิยามความจริง และการกำหนดความหมายของชาติ รัฐทหารเมียนมาให้ความสำคัญกับการควบคุมความทรงจำพอ ๆ กับการควบคุมอาณาเขตทางกายภาพเพราะความทรงจำที่ไม่สอดคล้องกับเรื่องเล่าของรัฐย่อมบ่อนทำลายความชอบธรรม (Legitimacy) ของอำนาจอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (Assmann, 2011; Jelin, 2003)

4.1 เหตุการณ์สำคัญ:ค.ศ.1962, ค.ศ.1988, ค.ศ.2007 และ ค.ศ.2021 ในฐานะ “รอยแผลทางความทรงจำ”

เหตุการณ์รัฐประหารปีค.ศ.1962 การลุกขึ้นต่อต้านของประชาชนในปีค.ศ.1988 การประท้วงของพระสงฆ์ในปีค.ศ. 2007 และการรัฐประหารในปี ค.ศ.2021 มิได้เป็นเพียงเหตุการณ์ทางการเมือง หากแต่เป็น “รอยแผลทาง

ความทรงจำ” (Wounded memories) ที่หล่อหลอมประสบการณ์ร่วมของสังคมเมียนมาอย่างต่อเนื่อง เหตุการณ์เหล่านี้ถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นผ่านคำบอกเล่า ความทรงจำในครอบครัว และเรื่องเล่าของชุมชน แม้รัฐจะพยายามลดทอนความสำคัญหรือบิดเบือนความหมายของเหตุการณ์เหล่านี้ก็ตาม (Fink, 2009; Skidmore, 2004)

ในขณะที่รัฐพยายามนำเสนอเหตุการณ์เหล่านี้ในฐานะ “ความจำเป็นทางประวัติศาสตร์” หรือ “การรักษาความสงบ” ความทรงจำของประชาชนกลับจดจำเหตุการณ์เหล่านี้ในฐานะช่วงเวลาของการสูญเสีย และความอยุติธรรม การถูกทรมานแล้วฆ่าเล่า ความไม่สอดคล้องกันระหว่างความทรงจำของรัฐกับความทรงจำของประชาชนสะท้อนให้เห็นว่าความทรงจำไม่ใช่สิ่งเป็นกลาง หากแต่เป็นสนามการเมืองที่เต็มไปด้วยการต่อรองและการต่อต้าน (Trouillot, 1995)

4.2 ความทรงจำที่รัฐต้องการลบ กับความทรงจำของชุมชน

รัฐเมียนมาใช้กลไกหลากหลายในการ “ลบความทรงจำ” (Erasure of memory) ไม่ว่าจะเป็นการควบคุมหลักสูตรการศึกษา การเซ็นเซอร์สื่อ การทำให้เหตุการณ์ความรุนแรงกลายเป็นเรื่องต้องห้าม หรือการทำให้เหยื่อกลายเป็นผู้ไร้ตัวตนในบันทึกทางประวัติศาสตร์ กระบวนการเหล่านี้สอดคล้องกับแนวคิดที่ว่ารัฐมิได้ปกครองเพียงร่างกายของประชาชน แต่ยังพยายามปกปิดความทรงจำและจินตนาการเกี่ยวกับอดีตด้วย (Foucault, 1977; Connerton, 2009)

อย่างไรก็ตามความพยายามในการลบความทรงจำของรัฐกลับไม่เคยสมบูรณ์ ความทรงจำของชุมชนยังคงดำรงอยู่ในรูปของพิธีกรรมไม่เป็นทางการ การเล่าเรื่องในพื้นที่ส่วนตัว และความทรงจำเชิงอารมณ์ที่ไม่อาจถูกทำให้หายไปได้ง่าย ความทรงจำเหล่านี้ทำหน้าที่เป็น “คลังความรู้ทางศีลธรรม” (Moral archive) ที่เก็บรักษาประสบการณ์ของความอยุติธรรม และเป็นฐานให้เกิดการตั้งคำถามต่ออำนาจรัฐอย่างต่อเนื่อง (Jelin, 2003; Hinton, 2014)

4.3 บทบาทของศิลปะ สื่อทางเลือก และสารคดี

ในบริบทที่พื้นที่สาธารณะถูกควบคุมอย่างเข้มงวด ศิลปะ สื่อทางเลือก และสารคดีกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการอ้างและถ่ายทอดความทรงจำของความรุนแรง ภาพยนตร์สารคดี บทกวี ดนตรี กราฟฟิตี และสื่อดิจิทัล ทำหน้าที่เป็นพื้นที่ที่ความทรงจำซึ่งถูกกดทับสามารถปรากฏขึ้นได้อีกครั้งในรูปแบบที่รัฐควบคุมได้ยาก (McCargo, 2019; Sontag, 2003)

การผลิตซ้ำความทรงจำผ่านศิลปะมิได้เป็นเพียงการบันทึกอดีต หากแต่เป็นการท้าทายกรอบการรับรู้ของสังคม และเปิดพื้นที่ให้เกิดการตีความใหม่ต่อเหตุการณ์ความรุนแรง ศิลปะและสารคดีจึงทำหน้าที่เป็นทั้งเครื่องมือทางวัฒนธรรมและการเมือง ที่เชื่อมโยงประสบการณ์ส่วนบุคคลเข้ากับโครงสร้างความรุนแรงในระดับรัฐ

4.4 ความทรงจำในฐานะการต่อต้านเชิงศีลธรรม

ในท้ายที่สุดความทรงจำของความรุนแรงในเมียนมาสามารถถูกมองว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของ การต่อต้านเชิงศีลธรรม (Moral resistance) กล่าวคือแม้ประชาชนจะไม่สามารถต่อต้านรัฐด้วยกำลังหรือสถาบันทางการเมืองได้

โดยตรง แต่การจดจำ การเล่าเรื่อง และการปฏิเสธที่จะลืม คือการปฏิเสธที่จะยอมรับความชอบธรรมของ ความรุนแรงของรัฐ (Arendt, 1963; Margalit, 2002)

ความทรงจำเช่นนี้ไม่เพียงท้าทายอำนาจรัฐในปัจจุบัน แต่ยังเป็นการวางรากฐานทางศีลธรรมสำหรับอนาคต ความทรงจำของผู้ถูกระทำให้ความรุนแรงไม่อาจถูกทำให้เป็นเรื่องปกติหรือถูกกลืนหายไป ในประวัติศาสตร์อย่างเงียบงัน และเป็นเงื่อนไขสำคัญในการจินตนาการถึงสังคมการเมืองที่ยึดโยงกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มากกว่าความมั่นคงของรัฐ

5. เสียงของพลเรือนและการต่อต้านจากล่างขึ้นบน

แม้รัฐเมียนมาจะพยายามทำให้พลเรือนตกอยู่ในสถานะของความเจ็บ ความหวาดกลัว และความไร้ตัวตนทางการเมือง แต่ในทางปฏิบัติเสียงของพลเรือนกลับไม่เคยหายไป หากเพียงเปลี่ยนรูปแบบและช่องทางการปรากฏตัว การต่อต้านจากล่างขึ้นบน (Bottom-up resistance) ในบริบทเมียนมาจึงมิได้จำกัดอยู่เพียงการประท้วงขนาดใหญ่ หากแต่แทรกซึมอยู่ในชีวิตประจำวัน การเลือกไม่ร่วมมือ และการสร้างความหมายใหม่ต่อความรุนแรงของรัฐ (Scott, 1985; 1990)

5.1 รูปแบบการต่อต้านของพลเรือน: การไม่ร่วมมือ การลี้ภัย และการสื่อสารใต้ดิน

หนึ่งในรูปแบบการต่อต้านที่เด่นชัดหลังรัฐประหารปี 2021 คือการไม่ร่วมมือกับรัฐ (Civil disobedience and non-cooperation) โดยเฉพาะขบวนการอารยะขัดขืน (Civil Disobedience Movement- CDM) ของข้าราชการ แพทย์ ครู และแรงงานในภาคส่วนต่าง ๆ การปฏิเสธไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของรัฐ แม้จะมีต้นทุนสูงต่อชีวิตและความมั่นคงส่วนบุคคล แต่สะท้อนให้เห็นว่าพลเรือนใช้ “การไม่กระทำ” เป็นเครื่องมือทางการเมืองในการทำให้รัฐไม่สามารถปกครองได้อย่างราบรื่น (Hlaing, 2022; Scott, 1985)

ขณะเดียวกันการลี้ภัยทั้งภายในและข้ามพรมแดนมิได้เป็นเพียงการหนีความรุนแรง หากยังเป็นกลยุทธ์การเมืองของการอยู่รอดและการรักษาเสียงของตนเอง พลเรือนจำนวนมากใช้พื้นที่ชายแดน ค่ายผู้ลี้ภัย และเครือข่ายพลัดถิ่นเป็นฐานในการสื่อสาร บันทึก และเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับความรุนแรงของรัฐ การลี้ภัยจึงไม่ใช่การถอนตัวจากการเมือง หากเป็นการย้ายสนามการเมืองไปสู่พื้นที่ที่รัฐควบคุมได้ยากกว่า (South & Jolliffe, 2015) การสื่อสารใต้ดินผ่านสื่อดิจิทัล แอปพลิเคชันเข้ารหัส และเครือข่ายไม่เป็นทางการ ทำให้เสียงของพลเรือนยังคงไหลเวียน แม้ภายใต้การปิดกั้นอินเทอร์เน็ตและการเฝ้าระวังอย่างเข้มข้น สื่อทางเลือกเหล่านี้ไม่เพียงรายงานเหตุการณ์ แต่ยังทำหน้าที่เป็นพื้นที่ของความทรงจำและการสร้างอัตลักษณ์ร่วมของการต่อต้าน (McCargo, 2019)

5.2 การต่อต้านผ่านชีวิตประจำวัน: การเมืองที่ไม่ปรากฏบนเวทีใหญ่

นอกจากการต่อต้านที่มองเห็นได้ชัด พลเรือนในเมียนมายังต่อต้านรัฐผ่านการกระทำเล็ก ๆ ในชีวิตประจำวัน ซึ่งมักไม่ถูกนับว่าเป็น “การเมือง” ในความหมายกระแสหลัก ไม่ว่าจะเป็นการใช้ภาษา การล้อเลียน

อำนาจ การหลีกเลี่ยงการปฏิบัติตามพิธีกรรมของรัฐ หรือการรักษาความทรงจำของผู้เสียชีวิตไว้ในพื้นที่ส่วนตัว รูปแบบเหล่านี้สอดคล้องกับแนวคิดการต่อต้านในชีวิตประจำวัน (Everyday resistance) ของ เจมส์ ซี. สก็อตต์ (James C. Scott) ที่ชี้ว่าอำนาจไม่เคยสมบูรณ์ และถูกบ่อนเซาะอย่างต่อเนื่องจากการกระทำเล็ก ๆ ของผู้ถูกปกครอง (Scott, 1990) การต่อต้านเช่นนี้อาจไม่สามารถโค่นล้มรัฐได้ในระยะสั้น แต่มีพลังในการรักษาคัดค้านความเป็นมนุษย์ และปฏิเสธการทำให้ความรุนแรงกลายเป็นเรื่องปกติ ในบริบทที่การแสดงออกโดยตรงอาจหมายถึงความตาย การดำรงชีวิตอย่างไม่ยอมรับความชอบธรรมของอำนาจรัฐจึงเป็นการเมืองในรูปแบบที่แฝงเร้นแต่ทรงพลัง

5.3 “เสียงที่ไม่ถูกนับ” ในฐานะการเมืองรูปแบบหนึ่ง

แนวคิด “เสียงที่ไม่ถูกนับ” ไม่ได้หมายถึงเสียงที่ไม่มีอยู่ หากหมายถึงเสียงที่ถูกทำให้ไร้ความหมายในโครงสร้างการเมือง กฎหมาย และการรับรู้ของรัฐ เสียงของพลเรือนในเมียนมาถูกตัดขาดจากกระบวนการตัดสินใจอย่างเป็นทางการ ถูกทำให้เป็นเพียงสถิติ หรือถูกทำให้เงียบผ่านความกลัว อย่างไรก็ตามเสียงเหล่านี้กลับสร้างการเมืองอีกชุดหนึ่งที่อยู่นอกสถาบันรัฐ (Fraser, 2007) การเมืองของเสียงที่ไม่ถูกนับคือการเมืองของการตั้งคำถามต่อกรอบว่า “ใครมีสิทธิพูด” และ “เสียงแบบใดจึงจะถูกยอมรับ” การที่พลเรือนเล่าเรื่องความรุนแรงของตนเอง บันทึกประสบการณ์ และส่งต่อความทรงจำ เป็นการท้าทายการผูกขาดความจริงของรัฐ และทำให้ความรุนแรงไม่อาจถูกทำให้เงียบหายไปได้อย่างสมบูรณ์

5.4 พลเรือนไม่ใช่เหยื่อ แต่เป็นผู้สร้างความหมาย

การมองพลเรือนในเมียนมาเพียงในฐานะเหยื่อของความรุนแรงเสี่ยงต่อการลดทอนตัวตน และทำให้การต่อต้านจากล่างขึ้นบนถูกมองข้าม บทความนี้เสนอให้มองพลเรือนในฐานะ “ผู้สร้างความหมาย” (Meaning-makers) ที่ตีความ ตีกรอบ และตอบโต้ความรุนแรงของรัฐอย่างต่อเนื่อง ผ่านภาษา ความทรงจำ และการกระทำในชีวิตประจำวัน (Jelin, 2003; Assmann, 2011)

การสร้าง ความหมายเหล่านี้มิได้เป็นเพียงการเอาตัวรอด แต่เป็นการเมืองเชิงศีลธรรมที่ปฏิเสธการทำให้ชีวิตมนุษย์เป็นสิ่งที่รัฐสามารถทำลายได้โดยไร้ความรับผิดชอบ ในแง่หนึ่งเสียงของพลเรือน แม้จะไม่ถูกนับในระบบการเมืองอย่างเป็นทางการ กลับเป็นรากฐานสำคัญของการจินตนาการถึงสังคมเมียนมาที่แตกต่างออกไปในอนาคต

6. เมียนมาในฐานะบทเรียนมนุษยศาสตร์การเมือง

บทความนี้เสนอให้มองเมียนมาไม่เพียงในฐานะ “กรณีศึกษาของรัฐล้มเหลว” หรือ “สังคมภายใต้เผด็จการทหาร” หากแต่ในฐานะบทเรียนสำคัญของมนุษยศาสตร์การเมืองร่วมสมัย ซึ่งช่วยเปิดเผยกลไกที่ความรุนแรงเชิงโครงสร้างดำรงอยู่ได้โดยไม่ต้องพึ่งพาความรุนแรงทางกายภาพตลอดเวลา การทำให้ความรุนแรงกลายเป็นเรื่องปกติ (Normalization of violence) ผ่านกฎหมาย สถาบัน และวัฒนธรรมการเมือง เป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้รัฐ

สามารถบันทึกคุณค่าศีลธรรมที่เป็นมนุษย์ของพลเรือนได้อย่างต่อเนื่องโดยไม่ถูกตั้งคำถามอย่างจริงจัง (Galtung, 1969; Foucault, 1977)

6.1 ความรุนแรงเชิงโครงสร้างกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

ผลการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่าความรุนแรงเชิงโครงสร้างในเมียนมามีได้ปรากฏเฉพาะในช่วงเหตุการณ์วิกฤต หากแต่ฝังตัวอยู่ในชีวิตประจำวัน ผ่านการจัดสรรทรัพยากรอย่างไม่เป็นธรรม การกีดกันทางกฎหมาย และการทำให้พลเรือนจำนวนมากตกอยู่ในสถานะ “ชีวิตที่เปราะบาง” (Precarious life) ซึ่งรัฐสามารถควบคุมหรือทำลายได้โดยไม่ต้องรับผิดชอบ (Butler, 2004) ความรุนแรงในลักษณะนี้ทำลายศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไม่ใช่ด้วยกระสุนหรือคุก หากด้วยการพรากเสียง ความหมาย และความสามารถในการกำหนดชะตากรรมของตนเอง

การมองความรุนแรงเชิงโครงสร้างผ่านเลนส์มนุษยศาสตร์การเมืองช่วยให้เห็นว่าปัญหาไม่ได้อยู่ที่ “ตัวแสดงรุนแรง” เพียงรายใดรายหนึ่ง แต่คือระบบความรู้และกรอบคุณค่าที่ทำให้ความรุนแรงถูกทำให้ชอบธรรมได้อย่างต่อเนื่อง บทเรียนจากเมียนมาจึงสะท้อนว่าการฟื้นฟูศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไม่อาจเกิดขึ้นได้หากไม่รู้ถ้อยคำโครงสร้างที่ทำให้ชีวิตมนุษย์ถูกจัดลำดับค่าอย่างไม่เท่าเทียม

6.2 ความทรงจำในฐานะสนามการเมือง

อีกประเด็นสำคัญที่บทความนี้ยืนยันคือ ความทรงจำไม่ใช่เพียงเรื่องของอดีต แต่เป็นสนามการเมืองของปัจจุบันและอนาคต ความพยายามของรัฐเมียนมาในการลบ บิดเบือน หรือทำให้เหตุการณ์ความรุนแรงกลายเป็นเรื่องต้องห้าม สะท้อนความตระหนักของรัฐว่าความทรงจำมีพลังในการบ่อนทำลายความชอบธรรมของอำนาจ (Assmann, 2011; Trouillot, 1995)

ในทางกลับกัน ความทรงจำของพลเรือนที่ถ่ายทอดผ่านการเล่าเรื่อง ศิลปะ และสื่อทางเลือกทำหน้าที่เป็นรูปแบบหนึ่งของการต่อต้านที่ไม่อาจถูกปราบปรามได้อย่างสมบูรณ์ ความทรงจำเหล่านี้รักษาความจริงเชิงศีลธรรม (moral truth) ของประสบการณ์ความรุนแรง และทำให้ความยุติธรรมไม่ถูกกลืนหายไปประวัติศาสตร์ทางการเมืองความทรงจำจึงเป็นทรัพยากรทางการเมืองที่สำคัญของผู้ไร้อำนาจ และเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นของการจินตนาการถึงความยุติธรรมในอนาคต (Jelin, 2003)

6.3 การต่อต้านที่ท้าทายมายาคติเรื่องอำนาจรัฐ

สุดท้ายชี้ให้เห็นว่าการต่อต้านจากล่างขึ้นบนในเมียนมาท้าทายมายาคติพื้นฐานของรัฐสมัยใหม่ นั่นคือแนวคิดที่ว่าอำนาจรัฐเป็นสิ่งเบ็ดเสร็จและไม่อาจสั่นคลอน การไม่ร่วมมือ การต่อต้านในชีวิตประจำวัน และการสร้างพื้นที่การเมืองนอกสถาบัน แสดงให้เห็นว่าอำนาจรัฐต้องพึ่งพาความยินยอม การปฏิบัติตาม และความเงียบของพลเรือนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (Scott, 1990)

เมื่อพลเรือนปฏิเสธที่จะให้ความหมายตามกรอบของรัฐ แม้ในระดับเล็กน้อยอำนาจรัฐก็เริ่มสั่นคลอนในเชิงสัญลักษณ์และเชิงศีลธรรม บทเรียนจากเมียนมาจึงเตือนให้มนุษยศาสตร์การเมืองหันมาให้ความสำคัญกับการ

ต่อต้านที่ “ไม่ยิ่งใหญ่” แต่ฝังตัวอยู่ในชีวิตประจำวัน เพราะการต่อต้านเหล่านี้เผยให้เห็นพลังของมนุษย์ในการสร้างความหมายใหม่ แม้ภายใต้โครงสร้างความรุนแรงที่ดูเหมือนหลีกเลี่ยงไม่ได้

โดยสรุปเมียนมาในฐานะกรณีศึกษาชี้ให้เห็นว่า การเมืองมิได้เกิดขึ้นเฉพาะในรัฐสภาหรือสนามรบ หากแต่เกิดขึ้นในความทรงจำ การปฏิเสธ และการดำรงอยู่ของผู้คนธรรมดา บทเรียนนี้ไม่เพียงมีนัยต่อการทำความเข้าใจเมียนมา หากยังเปิดพื้นที่ให้มนุษยศาสตร์การเมืองตั้งคำถามต่ออำนาจ ความรุนแรง และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในสังคมร่วมสมัยอย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น

สรุป

บทความนี้มุ่งทำความเข้าใจสังคมเมียนมาร่วมสมัยผ่านเลนส์มนุษยศาสตร์การเมือง โดยชี้ให้เห็นว่าความรุนแรงมิได้ดำรงอยู่เพียงในรูปของการใช้กำลังโดยตรง หากแต่ฝังตัวอยู่ในโครงสร้างทางการเมือง กฎหมาย และวัฒนธรรมการปกครองที่ทำให้การละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์กลายเป็นเรื่องปกติ ความรุนแรงเชิงโครงสร้างดังกล่าวมีผลสำคัญในการทำให้เสียงของพลเรือนจำนวนมาก “ไม่ถูกนับ” ทั้งในเชิงสถาบันและในความทรงจำสาธารณะ

การวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่า ความพยายามของรัฐในการควบคุมความทรงจำและทำให้ประสบการณ์ความรุนแรงกลายเป็นความเงียบ มิได้ทำให้ความรุนแรงสิ้นสุดลง ตรงกันข้าม ความทรงจำของพลเรือนที่ถูกถ่ายทอดผ่านการเล่าเรื่อง ศิลปะ สื่อทางเลือก และชีวิตประจำวัน ได้กลายเป็นพื้นที่การเมืองที่ท้าทายการผูกขาดความจริงของรัฐ ความทรงจำจึงมิใช่เพียงการย้อนอดีต หากเป็นทรัพยากรเชิงศีลธรรมที่ใช้ต่อต้านการทำให้ความยุติธรรมกลายเป็นเรื่องลึบเลือน

นอกจากนี้บทความยังเสนอให้มองการต่อต้านของพลเรือนในเมียนมาในฐานะกระบวนการสร้างความหมายมากกว่าการตอบโต้เชิงกำลัง การไม่ร่วมมือ การลี้ภัย การสื่อสารใต้ดิน และการต่อต้านในชีวิตประจำวัน สะท้อนให้เห็นว่าพลเรือนไม่ได้เป็นเพียงเหยื่อของอำนาจรัฐ หากแต่เป็นตัวแทนแสดงทางสังคมที่ต่อรอง ปฏิเสธ และนิยามความชอบธรรมของอำนาจอย่างต่อเนื่อง แม้ภายใต้เงื่อนไขของความกลัวและความรุนแรง โดยสรุป เมียนมาในฐานะกรณีศึกษาเผยให้เห็นบทเรียนสำคัญของมนุษยศาสตร์การเมืองร่วมสมัย กล่าวคือ การเมืองมิได้จำกัดอยู่ในสถาบันหรือเหตุการณ์ใหญ่ หากแต่ฝังตัวอยู่ในความทรงจำ เสียง และการดำรงอยู่ของผู้คนธรรมดา การทำความเข้าใจความรุนแรงผ่านมิติของโครงสร้าง ความทรงจำ และการต่อต้านจากล่างขึ้นบน จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญในการฟื้นคืนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และเปิดพื้นที่ให้จินตนาการถึงอนาคตทางการเมืองที่ไม่ตั้งอยู่บนความเงียบและความรุนแรงอีกต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- Assmann, J. (2011). Cultural memory and early civilization: Writing, remembrance, and political imagination. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511996306>
- Butler, J. (2004). Precarious life: The powers of mourning and violence. Verso.
- Fraser, N. (2007). Transnationalizing the public sphere: On the legitimacy and efficacy of public opinion in a post-Westphalian world. *Theory, Culture & Society*, 24(4), 7–30. <https://doi.org/10.1177/0263276407080090>
- Foucault, M. (1977). Discipline and punish: The birth of the prison (A. Sheridan, Trans.). Vintage Books. (Original work published 1975)
- Galtung, J. (1969). Violence, peace, and peace research. *Journal of Peace Research*, 6(3), 167–191. <https://doi.org/10.1177/002234336900600301>
- Jelin, E. (2003). State repression and the labors of memory. University of Minnesota Press.
- McCargo, D. (2019). Social media, political participation and violence in Myanmar. In M. Cheeseman & N. Farrelly (Eds.), *Conflict in Myanmar: War, politics, religion* (pp. 177–196). ISEAS–Yusof Ishak Institute.
- Scott, J. C. (1985). Weapons of the weak: Everyday forms of peasant resistance. Yale University Press.
- Scott, J. C. (1990). Domination and the arts of resistance: Hidden transcripts. Yale University Press.
- South, A., & Jolliffe, K. (2015). Forced migration and the Myanmar peace process. Myanmar Peace Support Initiative (MPSI).
- Trouillot, M.-R. (1995). Silencing the past: Power and the production of history. Beacon Press.